

1930 Flytragedien i Wanamingo

Denne gangen skal vi til en liten, men en gang så blomstrende landsby i Goodhue County ute på prærien i Minnesota, som bærer det indianske navnet Wanamingo, trolig fra Chippewa indianerne. Wanamingo ligger fem minutters kjøring vest for Zumbrota, som i sin tur er ca. en time sør for Minneapolis. Wanamingo var en typisk landsby som raskt ble bygd opp av tilkommende immigranter, blant annet mange som hadde utvandret fra Stjørdal og Trøndelag. Wanamingo var typisk for sin tid, et sted som vokste til et yrende og velorganisert samfunn for farmerne rundt om på prærien, men som på en måte svant hen og i dag er kun en liten gate og «soveplass» for personer som jobber i de større tettstedene flere mil unna. Et typisk trekk for alle disse «township» som vokste opp, var dens indikator, nemlig et vanntårn du kan se på lang avstand. Disse er der den dag i dag og tiltrekker seg oppmerksomhet som det eneste synlige objektet i miles omkrets, og som tilsier at nå kommer du til en gate/en landsby, kort sagt et lite sentrum. Desto nærmere du kommer, desto bedre ser du stedets navn skrevet på vanntanken høyt der oppe. De fleste vanntårn har lyseblå vanntank. Og nettopp vanntårnet i Wanamingo er sentral i denne historien. Året er 1930.

I det nærmeste huset til vanntårnet bodde familien Bakko, hvis ene sønn var Gary Bakko. Han er i dag 81 år, og min kilde og medhjelper. Vi skal først i denne historien møte hans onkel: John Brisance. Den 5. september 1930 er John innom Wanamingo Progress Office, da han plutselig hører en ukjent, kraftig motorlyd som kom fra sørenden av landsbyen. Nysgjerrig kjørte han i retning lyden, og fikk etter hvert ikke bare se en flymaskin, som vel ikke akkurat var hverdagskost, men fikk snakke med piloten og noen andre som hadde kommet til. Og John fikk snart vite at det var mulig, for en billig penge, å bli med opp en tur. Piloten fortalte at det ville bli «*the ride of your life*». Skuffende fant John ut at han ikke hadde nok penger i pengepungen for å kjøpe billett. Ivrig og oppspent kjørte derfor John raskt hjem, som lå kun to minutter unna, for å skrape sammen de ekstra kontantene han trengte for å kjøpe seg en flygetur. Kort tid etterpå returnerte han med pengene, men registrerte skuffende at flyet hadde tatt av. To andre hadde booket turen før ham. Lite visste John at de to lå nå døde på plenen til hans søster ved siden av vanntårnet i Main Street. Kort tid etterpå kom Phyllis, søster til Gary Bakko (sistnevnte ennå ikke født), hjem fra skolen og ser de to «cloth-draped» kroppene ligge på deres plen. Ved siden av hadde noen større skolegutter samlet seg.

En av dem var Phillip Goplen, hvis bestemor Sigrid hadde utvandret fra Skraltkynna ved Engelsvannet i Hegra. Se *Stjørdalens krønike*, bind 8, side 49.

Men la oss begynne med begynnelsen. Vi skal først til Sunndal, hvor vi skal møte en familie og slekt som blant annet har sine røtter fra den lille plassen kalt Dalen, som ligger langs vei 53 sør for Sunndalsøra. En av forfedrene til dette kapittelets hovedpersoner var Trond Andersen Furu Tøfte (1726-1800). Han er blant annet bestefar til Ole Pedersen Tøfte (1787-1878), også kalt «Ole Gammel-Tøftin». Ole var en stor personlighet i Sunndal som preget datiden og satte tydelige merker etter seg. Blant annet bygde han Romfo kirke. Som 21-åring fulgte han den berømte «kaptein Dreyer på stubben» i slagen ved Trangen i 1808, udødeliggjort gjennom den berømte tegningen av Andreas Bloch. Kaptein Dreyer bodde i sin tid også i Sunndal. Se *Stjørdalens krønike*, bind 13, side 9.

Ole Gammel-Tøftin

En av døtrene til Ole het Dordi Olesdatter Tøfte (1828-1892), og er bestemor til vår kommende pilot i historien. Dordi giftet seg med Sivert Olsen Dahlen, som brått og uventet døde av forblødning (hemorrhage) i oktober 1877. Dordi sitter tilbake med en stor ungflokk, hvorpå tre av dem utvandret til Amerika. Den 11. september 1892 er hun alene på setra med buskapen. Her ble hun etter hvert savnet og femti personer påbegynte leting. Hun ble funnet åtte dager senere, stanget i hjel av en okse. Hennes sønn Peder Siversten Dahlen (1865-1899) ble gårdbruker på Gravem, b. nr 7. Han ble gift med Nikoline Knutsdatter Viken (1871-1899). Hun er søster av bestemor til min kilde Tor Helge Gravem på Sunndalsøra. Ekteparet hadde sønnene Sivert Olav (1895-1975) og Knut (1897-1899). Nikoline døde i mai 1899 av tuberkulose. Sønnen Knut var på dette tidspunktet også rammet av tub'n og døde senere samme året. Det ble nok for meget for faren Peder som tok sitt eget liv i september ved å hoppe ut fra et berg like ved gården. Stedet ble i ettertid kalt for *Pe-spranget*. Den gjenlevende Sivert Olav vokste opp hos slektninger i Motrøa, husmannsplass under Hjøllmo. Han emigrerte til Idaho i Amerika i 1912, tok navnet Sam Dalen og levde der ugift til han døde i 1975 i Lincoln County i Wyoming.

Dordi hadde en bror som het Ole Olsen Tøfte Furu (1830-1909). Fra ham stammer dagens eier av gården Dalen: Ole Tøfte-Furu, som i sin tur er samboer med lærer og kunstner i Sunndal: Åse Lyng. Min kilde i Sunndalen, Tor Helge Gravem, f. 1950, nedstammer fra Trond Pedersen Tøfte (1791-1845), bror av nevnte kirkebygger Ole.

Åse Lyng og Ole Tøfte-Furu, søndag 27. mai 2018

Men så var det de som utvandret til Amerika fra gården Dalen i Sunndal, tre av ungene til Dordi og derved tre av barnebarna til den tidligere nevnte og kjente Ole Pedersen Tøfte (1787-1878). Den første som dro var Brit i 1880. Nummer to var Ole Sivertsen Dahlen og den tredje var hans søster Synnøve Dahlen (1867-1947) i 1889. Hun havnet etter hvert i Helena, Montana, hvor hun ble gift Berg og er stammor til avbildede medlemmer fra Bergfamilien. Men vi skal, for å nærme oss innledningen og relaterte flyulykke, holde oss hos broren Ole Sivertsen Dahlen. Han ble født den 11. juli 1862 og emigrerte den 3. mai 1882. Som vanlig for sterke ungarer tok eventyrlysten ham og han vandret nok litt rundt på ulike jobber i midtvesten, etter først å ha ankommet Mankato i Minnesota, stedet som tjuer år tidligere henrettet 38 indianere etter «The Indian Uprise». (Se *Stjørdalens krønike*, bind 11, side 50). På dette viset møter han Karn Sophia Emerson (Vraalstad). Hun var født den 27. juli 1865 i Holden township. De gifter seg i St. Paul 4. oktober 1890. Her blir de boende de fem første årene. Så flytter de til Karn sine hjemtrakter og får seg en farm tre miles (5,4 km) nordøst av Holden twp. Karn hadde fem søsken, P. H. Vollstad og John Vollstad i Holden, E. H. Emerson i Eilington, Karen Emerson i Holden og Mrs. H. O. Romness i Wanamingo.

Karn Sophia og Ole får fire barn: Selmer (1892-1957), Emma (1894-1983), Dorthea (1900-1900) og til slutt Henry, vår kommende pilot, f. i 1908. Familien klarte å bygge opp en ganske så lønnsom farm, som skulle gi bra avkastning ved salg senere. Men så rammes familien av en

Dalen gård i Sunndal

katastrofe: Lørdag den 14. august 1909 er Ole S. Dahlen fra Dalen i Sunndal og hans kone Karn Sophia i deres sommerhus, som lå kun kort avstand unna farmen. Trolig aktet Karn Sophia å lage litt mat. Hun var nok ikke fornøyd med flammens utvikling fra en ovn som muligens var litt tregere enn den hun hadde hjemme på sitt vanlige kjøkken. Utålmodig helte hun derfor kerosene (coaloil) direkte fra en større gallonkanne, som resulterte i selvantennelse inn i kannen og eksplosjon, som i sin tur førte til antennelse i hennes klær, som på den tiden var temmelig brannfarlige i seg selv (se lignende hendelse i bind 18, side 98.). Ole kom selvsagt til, fikk ut sin kone, men kunne ikke redde henne. Hun døde noen få timer etterpå av brannskadene. Sommerhuset brant ned. Karn Sophia ble gravlagt påfølgende tirsdag på kirkegården i Kenyon under ledelse av reverend Bjerkaas. Tilbake satt Ole med to tenåringsdøtre og lille Henry på knappe ett år.

Tross menneskelig tap klarte Ole S. Dahlen seg ganske så bra, og farmen ga bra utbytte. Etter konas død synes det som Ole dro til Montana, men er raskt tilbake og fortsetter å utvikle farmen utenfor Kenyon, hvor unge Henry tilbringer sin ungdom. Innen 1924 har dattera Emma giftet seg og flyttet til Helena i Montana og sønnen Selmer hadde flyttet til Rochester. Ole S. Dahlen og hans 18-årige sønn Henry flytter i 1924 til en liten farm i Arthur township ved Mora i Kanabec County, nord for Minneapolis. Her har de tolv kyr og en del kyllinger. Ole har ikke solgt sin opprinnelige farm ved Kenyon. På slutten av året 1927 får Ole S.

Karn Sophia og Ole S. Dahlen

Dahlen hjerteproblemer og dør 28. februar 1928. Gjennom testamentet etter faren og derigjennom salg av farmen ved Kenyon, satt unge Henry den 16. april 1930 med en sjekk på 10 000 dollar fra Martin og Clara Stole for farmen. Grunnlaget for Henrys store drøm var sikret, nemlig det å bli flyger.

Tor Helge Gravem (kilde og representant for slekta i Sunndal) og Olav Gravem (representant for slekta på Dombås)

Vi må her stanse litt opp og tenke over hvilken tidsperiode Henry levde i. Året 1929 sto i depresjonens tegn, og verden lå økonomisk med brukken rygg. Mens de fleste knapt hadde til salt i maten, sitter plutselig unge Henry med en sjekk på 10 000 dollar (over 70 000 kroner). En samlet årsinntekt for en familie i USA lå på under 10 000 kroner, i Norge var kanskje en ukelønning på litt over 60 kroner, med en årsinntekt på mellom 3 000 og 3 500 kroner. Det var mangel på jobber, stor arbeidsledighet, alt var dyrt og det var knapphet på det meste. Folket led og sultet. Og midt oppe i dette kommer en ungdom og slenger 6 370 dollar i bordet og kjøper seg et fly, en WACO 165, og ville begynne i en bransje som vel de fleste så på som galskap i dobbelt forstand. Enkelte trodde selvsagt på luftfarten og ruteflyging, men ikke «akkurat nå». Northwest Airlines hadde nettopp startet, et selskap som senere skulle få suksess (ble fusjonert med Delta i januar 2010). De hadde 106 passasjerer i sitt første år, mindre enn SAS har om bord på ett av sine rutefly i dag. Og midt oppe i dette kommer en vanlig bondegutt med røtter fra Sunndal og ville bli flyger, og mens folket levde på krita blar han opp ca. 45 000 kroner (12 årsinntekter) og kjøper seg et fly. «Gutten måtte være gal, det måtte da være noe mer fornuftig å bruke pengene på», det var sikkert nok.....

Type fly som Henry Dahlen kjøpte seg

Oppi alt dette forlover Henry seg med Gladys Maclin fra Mora. Han var av dem som ikke utsatte ting. Salget og oppgjøret fra farmen ved Kenyon var som nevnt slutført og oppgjort den 16. april 1930. Allerede i midten av juni 1930 satte han kurs for Marshall i Missouri for å begynne på en av de få flygeskolene som fantes. Han kom hjem igjen den 14. august, og attpåtil med eget innkjøpt fly. Neste mål var å samle 200 flytimer for å kunne få «Commercial pilot's licence».

Henry fløy nok enkelte turer i slutten av august fra Mora, med betalende passasjerer. Så dårlige tider som det var ga nok ikke det for mange «passasjerer», og han øynet muligheten til å flytte markedet, kombinert med en tur til sin «barndoms dal». Han ville nok vise frem til sin slekt i Wanamingo både flyet og forloveden. Med seg på turen tok han derfor med Gladys, samt sin gode venn og mekaniker Melvin Bismark, som skulle svinge i gang propellen og fjerne klossene før han tok plass ved siden av Gladys i fremre åpne cockpit. Første etappe gikk fra Mora til St. Paul den 4. september, hvor WACO's 110hp Warner «Scarab» luftavkjølte motor brakte dem elegant ned på Holman Airfield, kun to måneder etter at nettopp Northwest Airlines hadde etablert seg på flyplassen. Unge Dahlen var på et vis en pioner.

Slekt/familie i Amerika i dag: f.v Sig og Lisa Berg. Til høyre: familien Henderson fra 1998: foran mor Sherry Tofte Henderson, f.v: Brandon Scott, LaMonte Tofte og far Donald N. Henderson

Etter å ha overnattet hos noen slektninger av forloveden Gladys, fortsatte de turen sørvestover. Destinasjon var nå farmen til Halvor og Stina Romness i section 26 av Goodhue County's Cherry Grove, i nabolaget hvor Henry vokste opp sammen med faren. Stina var Henry's tante (søster til hans mor), og siden mora døde da Henry var knappe ett år, var Stina som en mor for ham. Det var selvsagt så som så med navigasjonsassistanse, men en må gå ut i fra at han brukte den dominerende Holden kirke som siktemerke. Etter Holden kirke brukte han trolig Dale Lutheran Church som innlegg ned mot relaterte farm. Et interessant poeng her er at Henry's tante, Stina, kun snakket norsk. Klokken tre om ettermiddagen var de klare igjen for den siste etappen på noen få minutter bort til Wanamingo. Henry hadde orienterte seg vedrørende beste landingsmulighet med sitt søskenbarn Rudolf Emerson som var bestyrer av Farmers Elevator i Wanamingo. Hans far var altså bror av Stina og Henry's mor, Karn Sophia. Henry hadde nok ikke planlagt noen returflight til Mora, i og med at det gikk mot kveld, pluss at de satte igjen all bagasje hos tante Stina. De landet lett og elegant ved det som i

dag er krysset Highway 60 og 57 etter å ha kommet inn fra sørøst grunnet motvinden, slik at Henry ikke fløy over Wanamingo.

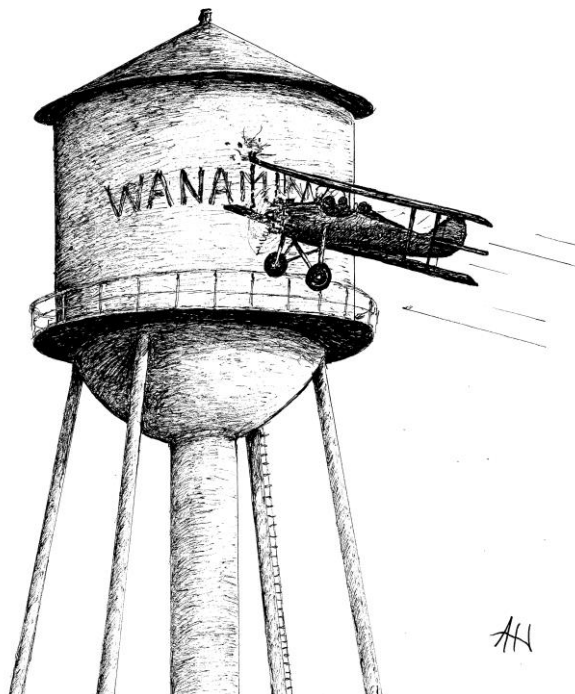

*Slekt/familie av Dahlen i Amerika i dag:
Ed og Linda Lester Simmons*

*Kyanne Wagner,
tippoldebarn av Karn Sophia og
Ole S. Dahlen*

Straks flyet landet strømmet folk til, blant annet Alfred Lunde og Arnold Morke, barndomsvenner av Henry. Muligens var de forhåndsinformert av Henry. Dertil kom, som innledningsvis nevnt i dette kapitlet, John Brisance. Alt gikk nå meget fort, slik alt gjorde for Henry Dahlen. Hans forlovede Gladys Mayclin og Melvin Bismark steg ut av cockpit, Henry snakket med John Brisance – som kjørte av sted, og Alfred Lunde og Arnold Morke tok plass i flyet. Trolig tok det kun ti minutter fra Henry landet til han tok av igjen nordvestover. Og som de fleste mindre flymaskiner på den tiden, hadde han begrenset sikt fremover i avgangsfasen. Vekta av de to velvoksne karene (400 pound) gjorde helt sikkert sitt til at løftet ble redusert og han oppnådde trolig saktere høyde. Foran ham til høyre lå Wanamingo watertower (vanntårn), som ble bygd i 1926, altså etter at Henry og hans far hadde flyttet fra området. Et viktig poeng. Et annet moment var at datidens vanntank var temmelig nøytral, altså mye mindre synlig enn dagens tanker som har sterke farger (blå eller rød). Henry's mentale bilde tilsa at Wanamingo var like flat og lavbygd som den alltid hadde vært, og høyeste hindring/hus ville bli overkommet etter tre sekunders liftoff. Henry visste med stor sannsynlighet ikke om vanntårnet på hele 125 fot (38 meter).

Frk. Mayclin og Melvin Bismark ser at flyet letter for så etter en stund å svinge nordover mot vanntårnet fortsatt stigende. De regnet med at Henry ville fly rundt eller over tårnet. Helt forskrekket ser de at høyre vinge treffer selve vanntanken, brekker og flymaskinen raser med høy hastighet nedover loddrett og treffer bakken med nesene først ved enden av Main Street, omkring 60 meter fra sokkelen på vanntårnet. Mens forloveden og Melvin, sammen med noen andre kjører i all hast nedover til vanntårnet, samler det seg raskt en del folk rundt vraket, spesielt unger som kom fra skolen, blant dem Phillip Goplen (f.1921), som jeg har besøkt en rekke ganger i Zumbrota. Han forteller meg under et besøk hos ham i september 2017, hvordan de to foran tok hovedstøtet og døde trolig momentant da motoren smadret dem. Flyet ble stående på nesene, og skulle de få ut de to likene, samt piloten, måtte de velte flyet på ryggen, slik at det ble liggende med hjulene i været. De maltrakterte kroppene til Alfred Lunde og Arnold Morke ble båret over til plenen til fru Bakko, mor til min kilde Gary Bakko, hvis forfedre kom fra Gol i Hallingdal. Likene ble tildekket, og det var slik Phyllis Bakko, søster til Gary, så da hun sekunder etterpå kom fra skolen. Faren til Gary var rørlegger og opptatt med å installere et badekar i hjemme til Theodora og Lars Johnson, kun et kvartal unna vanntårnet.

17. september 2017

Phillip Goplen var vitne, så vraket og de omkomne

Mor til Gary Bakko sto mest lamslått foran huset og så på hvordan piloten, Henry Dahlen sjanglet ut av den forskrudde cockpiten, godt hjulpet av Melvin Bismark som var den første som turde gå bort til piloten. Alle andre sto der som lamslåtte. Faktisk klarte Henry Dahlen å gå bort til en bil, som kjørte ham noen kvartal lengre ned i gaten til Dr. F. A. Engstrom, som hadde kontor i andre etasje over Wanamingo Drug Store. Henry's forlovede ble med i lag med Melvin Bismark. Alle skjønt straks at Henry var meget hardt skadet og en ambulanse fra Zumbrota ble rekvirert for å få kjørt Henry til Mayoklinikken i Rochester. Nå var det ingen ambulanse i Zumbrota i 1930, forteller Gary Bakko, slik avisene hevdet. Men en A. C. Larson hadde en likbil, med Henry Otterness fra Wanamingo som frivillig sjåfør.

Flyvraket

Henry Dahlen var selvsagt i sjokk, men kom seg på et vis litt da han kom til legens kontor. Da spurte han Melvin om hva de hadde truffet, som vel var en klar indikator på at Henry ikke visste at det fantes noe vanntårn i Wanamingo. Han spurte også om hans to venner (passasjerene) var skadet. I lys av hans tilstand valgte Melvin å si at de var uskadet og hadde det bra.

Tilstanden til Henry var selvsagt meget kritisk. Om han skjønte det selv eller ikke akkurat da, er usikkert, men trolig. Da han kom inn på legekantoret ga han uttrykk for at Gladys og han burde gifte seg, og ba sin gode venn Melvin om å hente en prest. Melvin gjorde et forsøk på det, men lyktes ikke å finne en prest. De ble derfor enige om at Melvin skulle anskaffe en prest når de kom frem til Rochester. Forloveden Galdys og Melvin Bismark ble med til Rochester, hvor de ankom klokken halv seks om ettermiddagen. Straks etter ankomst Rochester klarte Melvin Bismark å få tak i en prest som ankom sykehuset. Men Gladys motsatte seg seremonien og mente de burde vente til neste dag da Henry ville være i bedre form. Presten ble hos Henry de neste tre timer. Splintrede ribben hadde punktert vitale indre organer. Legene skjønte selvsagt hvordan kvelden ville ende. Det gjorde trolig også Henry, og kort tid før han døde klokken 11, ba han presten om å be for seg.

Begravelsen fant sted i Mora den 9. september. Fra Helena, Montana kom hans søster Emma, og hans søskenbarn Albert N. Berg. (Jeg sitter på listen over slekt og venner som deltok, samt hvem som bar båren). Piloten Henry Dahlen ble gravlagt ved siden av sin far på Oakwood Cemetery.

Henry Dahlen var ifølge avisene den først i Mora som hadde flysertifikat, den første som eide sitt eget fly og den første borger derfra som omkom i en flyulykke. Henry Dahlen var nok også den første på tilsvarende vis med aner fra Sunndal. De to vennene og passasjerene: Arnold Morkre og Alfred Lunde, ble stedt til hvile ved Dale kirkegård (sørvest for

*Kilde: Gary Bakko
17. september 2017*

Wanamingo) mandag 8. september. På dødsleie ga Henry «flyet» til vennen Melvin Bismark. Han igjen slutten med luftfart og overtok butikken til faren i Mora. I mars 1933 giftet han seg med Elisabeth Finger og de flyttet til Minneapolis, hvor de fikk tre sønner. Melvin døde plutselig den 23. desember 1957, dagen før han skulle fylle 49 år. Og hvordan gikk det så med forloveden Gladys? Hun giftet seg senere med en Archie Andersen og flyttet til Burbank, California hvor hun fikk et barn. Hun døde i 2001.

I dag står fortsatt vanntårnet i Wanamingo, med navnet sitt på den samme vanntanken på 40 000 gallon. Den ble reparert av Mr. Bold for \$65, kanskje ikke helt vellykket, fordi noen centimeter over "NAM" i WANAMINGO vises fortsatt den dag i dag en stor bulk hvor Henry Dahlen og hans flymaskin møtte sin skjebne i 1930. En bulk indikerer ofte at en gjenstand ikke lenger er hundre prosent bra, men vitner også om menneskenes sårbarhet. For Henry Dahlen var det aldri noe vanntårn der!